

Стојанка Лужија*

Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет

Оригинални научни рад

УДК 930.1:323.1(497.15)„1788/1791“

DOI: 10.7251/SIC2407005L

ВИНЕР ЦАЈТУНГ О ДУБИЧКОМ РАТУ

Апстракт: *Дубичком рату, као једној од етапа великог сукоба Хабзбуршке монархије и Османског царства (1788–1791), у досадашњој историографији није посвећена заслужена пажња. При истраживању догађаја из наведених ратних година штампа углавном није кориштена као историјски извор. Због тога смо се одлучили да у овом раду анализирамо ратне извјештаје листа Винер Цајтунг. Циљ рада је да поред детаљног приказа битака и спорадичних ратних дејстава, нарочито око градова Дубице, Новог и Градишке (Бербира), дамо увид у живот локалног становништва у немирном пограничју.*

Кључне ријечи: *Винер Цајтунг, Босански ејалет, Османско царство, Хабзбуршка монархија, Дубички рат.*

Штампа као историјски извор при истраживању тема из касне модерне и савремене историје је веома заступљена у данашњој историографији. Дигитализација и лакша доступност истраживачима популаризовали су ову врсту историјских извора. Међутим, при истраживању тема с краја 18. вијека историчари су суочени с изазовима будући да је штампа била мањег тиража и није у цјелости сачувана. Свијетао примјер у том погледу представља лист *Винер Цајтунг*.¹

* stojanka.luzija@ff.unibl.org

Лист је званично почео да излази од 8. августа 1703. године под називом *Винерише Диариум* (Wienerische Diarium), док се под именом *Винер Цајтунг* (Wiener Zeitung) јавља од 1780. године.² У штампаном облику излазио до краја јуна 2023. године, што чини традицију дугу чак 320 година.³ У нашем раду он ће бити кориштен као основни извор за Дубички рат. Иначе под појмом Дубички рат подразумејемо серију ратних дејстава која су се одвијала од 1788. до 1791. године у пограничном подручју између Хабзбуршке монархије и Босанског ејалета, тачније око и на ријекама Сави и Уни. Дубички рат је само етапа хабзбуршко-османског рата у којем су се ратна дејства одвијала на дугом фронту који се протезао од Јадранског мора до Дњестра.⁴

У раду ћемо на основу штампе настојати да дамо што потпунији преглед стања на ратишту према Босанском ејалету, уз посебно акцентовање битака око Дубице, Градишке (Бербира) и Новог. Циљ овог рада је да кроз извјештавање листа *Винер Цајтунг* сагледамо све аспекте живота у немирном пограничју. Иако је *Винер Цајтунг* превасходно био фокусиран на војне, ратне операције, покушаћемо кроз анализу његових извјештаја изнаћи и друге податке који би дали додатно свјетло и донијели нова сазнања о животу обичних људи у пограничју Босанског ејалета. Лист *Винер Цајтунг* је излазио два пута седмично, сриједом и суботом. Од 16. фебруара 1788. године уз скоро сваки број излазили су посебни додаци насловљени „О ратним дешавањима“. Извјештаје из новина ћемо поредити и по потреби допуњавати радовима савремене историографије о наведеним догађајима.

¹ Дигитализовани примјерци *Винер Цајтунга* су доступни на сајту Аустријске националне библиотеке (Österreichische Nationalbibliothek) <https://www.onb.ac.at/>

² Thomas Olechowski, *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918. Ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte* (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2004), 54, 97. Лист је покренуо Јохан Баптист Шонветер (Johann Baptist Schönwetter). Диариум је излазио “постдневно” будући да је пошта у Беч стизала два пута седмично и он је излазио том динамиком.

³ <https://www.derstandard.at/story/3000000176862/das-ist-die-letzte-wiener-zeitung> приступљено 16.4.2024.

⁴ Virginia H. Aksan, *Ottoman Wars 1700–1870: An Empire Besieged* (Abingdon-New York: Routledge Taylor&Francis Group, 2013), 163.

О Дубичком рату је, између осталог, писао Галиб Шљиво у својој књижици *Босна и Херцеговина 1788–1812*.⁵ Он је изводе из Ратног архива у Бечу (Kriegsarchiv Wien) користио при писању одломака о ратним дејствима 1788–1791. Занимљив поглед да ову тематику дала је и Елма Корић, која је пишући о босанском пограничју користила и османске изворе.⁶ Васо Чубриловић је у раду о босанским фрајкорима дао корисне податке о хабзбуршком обавјештајном раду и извиђању Босанског ејалета.⁷ Нешто више података о пограничним тврђавама Дубици, Новом и Градишци смо пронашли у појединачним радовима који се односе на наведени простор током 18. вијека. Стога смо користили радове Јосипа Кљајића⁸ и Иве Салопек Богавчић⁹ који се баве историјом Старе Градишке (са лијеве обале Саве) и околнога подручја у вријеме Дубичкога рата. О припремама за сам сукоб и миграцијама у току и након ратних дејстава од користи су нам били радови Славка Гавриловића.¹⁰

Дубички рат је избио као логичан слијед догађаја које је условило заоштравање односа међу европским државама, првенствено Османским царством и Русијом. Наиме, миром из 1774. године Османско царство је изгубило контролу над Кримом, док је Русија све интензивније почела да се појављује на Црноморском подручју.¹¹ Источно питање је постајало саставни дио међународних односа, а о судбини Османскога царства није више одлучивано на Оријенту.

⁵ Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788–1812* (Banjaluka: Institut za istoriju, 1992).

⁶ Elma Korić, „Bosansko pograničje u vrijeme Dubičkog rata 1788–1791“, *POF*, 65 (2016), 213–237.

⁷ Васо Чубриловић, „Босански фрајкори у аустриско–турском рату 1788–1791, *Браство*, XXVII (1933), 102–131. Периодика → Браство (nb.rs) приступљено 16.7.2024.

⁸ Josip Kljajić, „Stara Gradiška u 18. stoljeću“, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, Vol. 46, No. 1(2003), 59–83.

⁹ Iva Salopek Bogavčić, „Prilog istraživanju događanja na gradiškom području tijekom rata 1788.–1791.“, *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Vol. 7, No. 1 (2007), 161–201.

¹⁰ Славко Гавриловић, *Прилог за историју трговине и миграције Балкан–Погунавље XVIII и XIX столећа*, ур. Виктор Новак (Београд: САНУ, 1969); Славко Гавриловић, „Ка Српској револуцији“, у: *Историја српског народа IV 1* (Београд: СКЗ, 1994), 351–431.

¹¹ V. H. Aksan, *Ottoman Wars 1700–1870*, 158–159. Пар година након мира обје државе су настојале да наметну своје кандидате за ханове на Криму. Напосљетку Катарина II је 1783. извршила анексију Кримског полуострва, Тамана и Кубанске области, правдајући све мијешањем Османлија у суверена права Татара на Криму, *Ibid.* 159–160.

Хабзбуршки политички и војни кругови, предвођени маршалом Ласијем¹² су од 1777. године показивала веће интересовање за Османско царство, уз могућност ширења ка Истоку. Још један ратни сукоб са Османлијама чинио се све извјеснијим. С тим у вези, покренуте су обавјештајне активности, у Босни, Србији, па чак и Албанији. Неопходно је било прикупити што прецизније извиђачке податке. Уходе су од 1782. године у Босанском ејалету интензивно извиђале прилазне путеве, положаје утврђених, нарочито пограничних градова и њихове одбрамбене способности.¹³ Крајем 1782. године из Карловца су у Травник и Бихаћ упућене двије извиђачке групе од по три официра, под изговором куповине хране. Истовремено, Монархија је активно радила и на сакупљању обавјештајних података на подручју Србије. У прољеће 1783. године трочлана група, коју су чинили свештеник Никола Радомировић, један трговац и један аустријски подофицер, су преобучени у турску одјећу извиђали терен од Остружнице до Ниша, затим Видина, Неготина, Смедерева и Београда. Радомировић је потом у јуну 1783. године упућен у Босански ејалет, којом приликом је обишао источну Босну и Новопазарски санџак. Описи са путовања и драгоцени подаци упућени су Дворском ратном савјету у Бечу.¹⁴

Интензивнији рад на организацији обавјештајне службе у сјеверној Босни предузео је 1784. године капетан Шмит. Планирано је да поручник Соколовић заједно са игуманом манастира Моштаница обилази терен и прикупља податке. Мисија је неславно и брзо окончана, јер се показало да поручник није био дорастао задатку.¹⁵ Идуће године упућен је у Босну

¹² Франц Мориц Ласи (Franz Moritz Lacy) гроф и аустријски фелдмаршал је рођен 1725. у Санкт Петербургу, а преминуо је 1801. године у Бечу. Поријеклом је био Ирац. Учествовао је у ратовима које је водила Хабзбуршка монархија. Нарочито се истакао у Седмогодишњем рату (1756–1763) након којег је добио чин генерала. Као предсједник Дворског ратног савјета (1766–1773) провео је значајне реформе у војсци. Учествовао је и у рату 1788–1791, али је 1789. смјењен због неуспјеха које је његова армија имала ратујући у Банату. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/lacy-franz-moritz> приступљено 24.5.2024.

¹³ Hamdija Kreševljaković, Hamdija Kapidžić, *Vojno-geografski opis Bosne pred Dubički rat od 1785. godine* (Sarajevo: Naučno društvo NR BiH, 1957), 5; С. Гавриловић, „Ка Српској револуцији“, 356.

¹⁴ С. Гавриловић, „Ка Српској револуцији“, 357.

¹⁵ В. Чубриловић, „Босански фрајкори..“, 104–105.

заставник Божић, који је, углавном у пратњи босанског апостолског викара Аугустина Ботоша Окића, од априла до краја новембра 1785. обилазио сјеверну, централну, западну и сјеверозападну Босну.¹⁶

Међутим, ни супротна страна није олако прелазила преко непосредне ратне опасности. Примјетно је било да се пред избијање рата у Босанском ејалету радило на обнављању и додатном ојачавању тврђавских бедема, ширењу опкопа, као и допремању наоружања, барута и живежних намирница.¹⁷ Рат се тада чинио као неизбјежна извјесност.

Објаву рата и све околности које су до ње довеле преноси лист *Винер Цајтунг* у свом издању од 13. фебруара 1788. године. Већ се у сљедећем броју овога листа појављује посебни додатак који прати дешавања на широком фронту. Наиме, након објаве рата 9. фебруара 1788. године хрватски корпус,¹⁸ као једна од шест хабзбуршких армија,¹⁹ започео је ширу офанзивну акцију дуж границе са Босанским ејалетом. Иначе главнина аустријске војске се упутила ка Србији, док су према Босни била ангажована два корпуса, хрватски и славонски.²⁰ Ејалет је био принуђен да се ослони на властите војне снаге, јер је помоћ коју је Порта слала била ограничена само на муницију и намирнице, а и она је била недостатна.²¹ Хабзбуршке снаге су се у свом дјеловању према Босни фокусирале на неколико стратешки важних утврђења и градова, чијим би запосједањем створили идеално полазиште за даље напредовање. Пуковник Пехарник²² је имао

¹⁶ Н. Kreševljaković, Н. Kapidžić, *Vojno-geografski opis ...*, 6–8.

¹⁷ Е. Korić, „Bosanko pograničje...“, 220.

¹⁸ Хрватским корпусом заповједао је подмаршал Де Винс. Он је под својом командом имао укупно 26 регименти граничара. Свакој граничарској регименти је придодано 256 стријелаца и 343 артиљерца, тако да је једна регимента на крају бројала 3.433 војника, а у цијелом корпусу било је 44.629 војника. Frano Stojić, „Vojno–strateška analiza rata protiv Turaka od 1787. do 1791. u spjehu Bazilija (Blaža) Vošnjaka“ (Докторска дисертација, Свеучилиште у Загребу, Факултет хрватских студија, 2014), 14. Vojno-strateška analiza rata protiv Turaka od 1787. do 1791. u spjehu Bazilija (Blaža) Vošnjaka | Nacionalni repozitorij disertacija i znanstvenih magistarskih radova (nsk.hr) приступљено 16.7.2024.

¹⁹ V. Н. Aksan, *Ottoman Wars 1700–1870*, 163. Хабзбуршка војска је бројала око 245.000 војника, посједовала је 898 бојних оружја и 252 комада опсадног оружја.

²⁰ С. Гавриловић, *Прилог за историју ...*, 168.

²¹ Глигор Станојевић, „Млетачке и дубровачке вијести о аустријско-турским ратовима у XVIII вијеку“, *Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине*, XVII (1969), 225.

²² Даниел Хоткових Пехарник (Daniel Hotkovich Pecharnik) је био потомак украјинске

примарни задатак да заузме тврђаву Дрежник. Већ првог дана рата је отпочео са топовском паљбом и нападом хаубицама на ширу околину града, што је резултирало да је “мјесто потпуно изгорјело”, па су се становништво и војска повукли у градску кулу. Напад је поновљен и сљедећег дана, при чему је према *Винер Цајтунгу* 30 Турака погинуло, а 70 заробљено док су жене и дјеца послани у Бихаћ. У исто вријеме дошло је и до напада мајора Кнежевића²³ на Дубицу, којем је том приликом пошло за руком да пређе ријеку Уну, међутим, саму тврђаву није успио заузети.²⁴

Као дио шире офанзивне акције на фронту забиљежен је и топовски напад на „Турску Градишку“ (Бербир) којим су начињена значајна оштећења на самом утврђењу.²⁵ Градишка (Бербирска) тврђава је имала и стратегишки значај, јер је излазећи на ријеку Саву могла, између осталог, да угрози и хабзбуршку трговину. Евентуалним освајањем Бербира пут ка Бањој Луци би био отворен, тога су биле свјесне обје стране. Генерал Кински је известио, а *Винер Цајтунг* пренио, да су крајем мјесеца фебруара у области села Ровине (сат времена хода од Бербира) уочене снаге Босанског ејалета у јачини од 700 људи. Уходе су такође обавијестили Аустријанце да су „Турци у троуглу између Клашница, подножја Козаре и ријеке Врбаса

породице која је имала богату војничку каријеру. Рођен је 1745. у близини Карловца, а умро је у Бечу 1794. године. Служио је у Слуњској, Личкој и Огулинској регименти. Истакао се у рату за баварско наслеђе. Учествовао је у рату 1788–91, истакао се у бици код Дрежника. За ратне заслуге именован је генерал мајором. Одликован је 1790. витешким крстом реда Марије Терезије, а идуће године примљен је у ред барона. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/peharnik-hotkovich-daniel> приступљено 24.5.2024.

²³ Винко Кнежевић је рођен у Грачацу 1755, а умро је у близини Чаковца 1832. године. Из војничке је породице, отац му је био генерал. У рату 1788–91. прославио се као мајор Вукасовићевих добровољаца, затим као њихов заповједник. Та војна јединица је чак и названа Кнежевићевим хусарима. Нако рата напредовао је у војној служби. Године 1808. именован је поткапетаном Далмације, Хрватске и Славоније. Његов посљедњи ангажман је био 1815. године када је именован војним управником Венеције. Недего након именовања опростио се од војне службе и повукао се на своје имање крај Чаковца. <https://enciklopedija.hr/clanak/knezevic-vinko> приступљено 24.5.2024.

²⁴ *Wiener Zeitung*, Erste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 14, 16. Februar 1788. На слове у ратним извјештајима смо наводили онако како су написани укључујући и архаичне и превазиђене ријечи (Beylage, Beilage). Код датума мјесеце смо наводили онако како су написани у самом листу (Junii, Junius, Julius...).

²⁵ *Wiener Zeitung*, Zweite besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 15, 20. Februar 1788.

распоредили шест топова²⁶. Са данашње тачке гледишта потпуно је невјероватно да су се стратешке информације пласирале овако јавно у штампи.

У том првом таласу офанзивних акција, које су усљедиле, након званичне објаве рата, извршен је и аустријски напад на утврђење Штурлић, које није заузето.²⁷

Очекивано, сва ова погранична ратна дејства за посљедицу су имала и помјерање становништва, нарочито „турских поданика који су живјели око ријеке Уне“, иако су им „Турци обећавали заштиту“ настојећи да зауставе њихово исељавање.²⁸ Доцније се у новинским извјештајима помиње да „Турци и силом покушавају зауставити њихово исељавање“.²⁹ Иначе исељавања османских поданика на аустријску територију почињу од прољећа 1788. године, а нарочито се интензивирају након пада Дубичке тврђаве (26. август). Повјерљиви људи, као што су били костајнички свештеник Јован Поповић и свештеник Сима Тодоровић, успјевају у прољеће 1788. године да организују пребацивање 300 породица из Драготине, Градине и других пограничних села. Већ средином јуна 1788. године почеле су да пристижу веће групе избјеглица у Пожешку и Вировитичку жупанију. Конкретно, ријеч је од 939 особа, међу којима су била и два свештеника. Они су избјегли из градачачког среза у Славонију, гдје су и насељени.³⁰ Прилив хришћана из Босне је настављен током цијеле 1788. године. У обје славонске жупаније до краја те године дошла је 591 породица, односно 2.978 особа.³¹ Од дијела тих пребјегача и добровољаца формиран су фрајкори.³²

²⁶ *Wiener Zeitung*, Siebente besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 21, 12. März 1788.

²⁷ *Wiener Zeitung*, Dritte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 16, 23. Februar 1788.

²⁸ *Wiener Zeitung*, Vierte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 17, 27. Februar 1788.

²⁹ *Wiener Zeitung*, Sechste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 20, 8. März 1788. Турци у Србији на исти начин настоје зауставити исељавање. Ишло се од пријетњи, до нуђења олакшица. На подручју Источне и Западне Србије споразумјевши се са кнезовима успјевају зауставити исељавање. У идућој години емиграција из Србије се знатно смањила. С. Гавриловић, *Прилог за историју ...*, 143–144; С. Гавриловић, „Ка Српској револуцији“, 376.

³⁰ В. Чубриловић, „Босански фрајкори...“, 116–117.

³¹ С. Гавриловић, *Прилог за историју ...*, 170, 174.

³² Г. Станојевић, „Млетачке и дубровачке вијести...“, 225; Галиб Шљиво наводи да је Аустрија у октобру 1788. организовала добровољачки одред од 700 људи од православног становништва Кнежпоља и запосједнутих крајева дубичког и приједорског краја. Босански фрајкори су положили заклетву цару. Командант им је био капетан Кушевић са сје-

То су добровољачке јединице које су обављале војне задатке мањег обима или су служили као извидница или пак претходница редовној војсци.

Иако је након иницијалне офанзиве завладало релативно затишје на фронту према Босанком ејалету, још је долазило до спорадичних сукоба попут оног од 26. фебруара 1788. године око ријеке Унца када је дошло до турског напада којег је сузбио мајор Ковачевић и том приликом је страдало 40 нападача између осталих ага Јелковић и ага Радашлић. Велики дио нападача се утопио у ријеци „бјежећи по снијегу и киши“.³³ Ни снаге Босанског ејалета нису мировале, него су 25. марта са 1.000 војника извршиле напад, топовским гранатирањем и паљбом из хаубица, на мјесто Дубочац (са лијеве обале Саве, у близини Дервенте). Успјели су чак да у продору дођу до половине ријеке Саве, али су их напосљетку аустријске снаге сузбиле у борби „која је трајала од 7 ујутро од 5 часова поподне“.³⁴ Ти погранични сукоби, односно боље речено препади, су се ослањали на фактор изненађења стога је и њихов исход имао углавном ограничен и несталан карактер. Искуство са терена је показало да је за веће и трајније резултате требало имати систематичнији и плански приступ. Таква тактика примијењена је већ при опсади Дубице.

Према извјештају принца Карла Лихтенштајна,³⁵ који је почетком априла 1788. године преузео команду над војском у Хрватској, већ 21. априла се приступило формирању логора око „Турске Дубице“. У току исте ноћи је завршен ров у дужини од 260 хвати, на удаљености од свега 40 хвати од градских зидина, с планом да се на том мјесту изврши пробој. Већ следе-

диштем у Јеловцу Горњем у којем је подигнуто утврђење Патрија. G. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788–1812*, 99–100.

³³ *Wiener Zeitung*, Sechste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 20, 8. März 1788; Галиб Шљиво у својој књизи знатно подробније пише о овом окршају. G. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788–1812*, 69.

³⁴ *Wiener Zeitung*, Dreizehnte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 29, 9. April 1788.

³⁵ Принц Карло Боромеус Лихтенштајн, војвода од Тропауа и Јегерндорфа (Fürst Karl Borromäus Liechtenstein, Herzog von Troppau und Jägerndorf) (1730–1789) био је аустријски војсковођа и истакнути члан племићке породице Лихтенштајн. Брзо је напредовао у војничкој каријери, па је већ 1758. године добио чин генерала-наредника, а двије године касније фелдмаршал-лајтнант. Године 1770. постаје генерал коњице, а у току рата с Османским царством бива унапријеђен у чин Фелдмаршала (1788). Antonio Schmidt-Brentano, *Kaiserliche und k. k. Generale* (Wien: Östereichisches Staatsarchiv, 2006), 57.

ћег дана је једна батерија од шест топова успјела да отвори брешу широку три до четири стопе. Међутим, аустријска војска није успјела искористити такву предност. Према новинском извјештају гарнизон у самој Дубици се силовито бранио топовском паљбом усљед чега је на аустријској страни „један човјек погинуо, а један је повријеђен“.³⁶ Продужавањем трајања опсаде давало се додатно вријеме снагама Босанског ејалета да притекну у помоћ опсађеној посади.

Аустријска команда је преко генерала Клебека³⁷ и Валића била информисана још 13. априла да се на Билајском пољу скупља војска.³⁸ С тим у вези, команда је након иницијалног напада на Дубицу донијела одлуку да се у циљу извиђања пошаљу додатне снаге ка прилазним путевима, нарочито онима који воде до Бредара, Козарца и Бање Луке.³⁹

У истом извјештају додана је и вијест да је 25. априла покушан напад на Дубицу. Изузетно је истакнута спремност османског гарнизона који је бранио град. Гарнизон се уз „вику и срџбу борио“, па је по свједочењу принца Лихтенштајна чак са својим копљима успјео да сатјера нападаче који су дошли у висину бреше. Њима је хитала и помоћ, коју је принц у извјештају који је пренио *Винер Цајтунг*, процијенио на чак 12.000 војника. На истом мјесту сазнајемо да је дошло до битке на отвореном пољу која је трајала преко три сата. Иако то у новинама није наведено, сам ток битке и доцнији епилог значили су велики пораз за аустријску страну. С тим у вези, наређено је и повлачење које је у додатку *Винер Цајтунга* оправдано као нека врста тактичког узмицања. Наиме, по ноћи 25. априла Аустријанци су се повукли преко ријеке Уне на узвишења између Дубице и Баћина. Неуспјешну хабзбуршку акцију обиљежиле су велике жртве, нарочито у официрском кадру.⁴⁰

³⁶ *Wiener Zeitung*, Achtzehnte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 36, 3. Mai 1788.

³⁷ Вилхелм фон Клебек (Wilhelm von Klebek) (1729–1811) барон и војсковођа. Након рата за баварско наслеђе добио је чин генерал-мајора. Учестововао је и у рату 1788–1791, те је 8. маја 1789. добио чин фелдмаршала поручника, а 6. септембра 1794 фелдзугмајстера. Пензионисан је 1. јуна 1796. године. А. Schmidt-Brentano, *Kaiserliche und k. k. Generale*, 50.

³⁸ G. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788–1812*, 73.

³⁹ *Wiener Zeitung*, Achtzehnte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 36, 3. Mai 1788.

⁴⁰ *Wiener Zeitung*, Achtzehnte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 36, 3. Mai 1788; Галиб Шљиво наводи да је хабзбуршка страна изгубила 10 официра и 268 подофицира и

Већ у сљедећем броју *Винер Цајтунга* даје се више појединости око саме Дубичке битке. Интенција је била да извјештај послужи и као својеврсно оправдање зашто је напосљетку дошло до повлачења хабзбуршке војске. Посебно се акцентује борба прса у прса, јер су, како новински додатак наводи, „Турци својим копљима могли досегнути пјешадију и поред тога што је ова имала истурене бајонете на пушкама“. Истовремено наглашава да нису губили присебности и чак су у једном тренутку успјели потиснути Турке. У овом извјештају је дат број жртава на аустријској страни, према којем је било 120 погинулих, од којих три официра, затим 400 је рањених, међу којима је 10 официра, док се 10 особа сматрало несталим. Када поредимо овај извјештај с писањем Галиба Шљиве, које се базира на подацима Ратног архива у Бечу, постоји приближна подударност око броја рањеника. Међутим, у новинском извештају број погинулих је више него двоструко умањен. Сматрамо да новине нису имале ту смјелост да се усуде самоиницијативно мијењати званичне податке војне команде, прије ће бити да је то урађено уз сагласност принца Лихтенштајна, колико ради умиривања јавног мњења, толико и у циљу спашавања његовог угледа. У извјештају се још налази и процјена да је на турској погинуло између 1.000 и 1.100 људи.⁴¹

Током априла и почетка маја 1788. године са дубичкога ратишта стизале су углавном суморне вијести. Поражена хабзбуршка војска није показивала офанзивну иницијативу. Улогорена са лијеве обале Уне све наде је полагала у градњу понтонског моста која је била спора. *Винер Цајтунг* пишући о проблематици изградње понтонског моста помиње и један напад Турака у којем су се они појавили „са исуканим сабљама“. Појављују се и обесхрабрујући извјештаји принца Лихтенштајна, попут оног од 3. маја у којем он само констатује да су се турске снаге укопале на позицијама које се налазе насупрот Церовљана (у Хрватској, у близини Баћина) у којима су стационарне хабзбуршке снаге.⁴²

војника, док је број рањених процијењен на 444. G. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788–1812*, 75.

⁴¹ *Wiener Zeitung*, Neunzehnte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 37, 7. Mai 1788.

⁴² *Wiener Zeitung*, Zwei und zwanzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 40, 17. Mai 1788.

О немирном времену на пограничном подручју око ријеке Уне свједоче дешавања у интервалу од 6. до 11. маја 1788. године. Наиме, аустријска коњица је 6. маја извршила напад на замак Врнограч (између Велике Кладуше и Цазина) и том приликом су успјели да донесу богат плијен у стоци која је била на околним пашњацима. Реакцију друге стране није требало дуго чекати, већ након пет дана „Турци из Врнограча и Бужима“ су заједно са снагама из Новог прешли ријеку Уну са задатком да заузму читаву ту област. „У право вријеме се појавио мајор Хилер из вараждинске граничарске регименте са једном дивизијом и успио је да потисне Турке од којих су се многи утопили у ријеци“. У истом извјештају стоји да су се у близини мјеста гдје се гради понтонски мост преко Уне, према сазнањима ухода, Турци укопали и наставили да повећавају број људства, тако да се окупило око „12.000 турских глава“. Сходно томе 14. маја је дошло до очекиваног турског напада, али су „топовима и хаубицама“ сузбијени.⁴³

И доцнији извјештаји принца Лихтенштајна, као онај од 17. маја, потврђују да је долазило до пограничних сукоба око Дубице, као и да је супротна страна и даље настављала да довлачи додатне снаге на то подручје.⁴⁴

Поред Дубице и друге пограничне тврђаве, попут „Турске Градишке“ су се налазиле на удару. Турска Градишка или Бербир налазила се на десној обали Саве. Фридрих Вилхелм Таубе свједочи да је утврђење релативно новијег датума и да су француски инжењери учествовали у његовој изградњи која је окончана 1774. године.⁴⁵ Наиме, сам процес обнове и доградње бербирске тврђаве трајао је пуних осам година, а Порта је финансирала цјелокупан подухват. Познато је да се на додатном утврђивању Бербира радило и током 1780. године. Иако се, као што смо видјели, тврђава додат-

⁴³ *Wiener Zeitung*, Drei und zwanzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 42, 24. Mai 1788.

⁴⁴ *Wiener Zeitung*, Vier und zwanzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 43, 28. Mai 1788.

⁴⁵ Фридрих Вилхелм фон Таубе, *Историјски и географски опис Краљевине Славоније и Војводства Срема како с обзиром на њихове природне особине тако и на њихово садашње устројство и ново уређење у црквеним, грађанским и војним стварима* (превео Бошко Петровић) (Нови Сад: Матица српска, 1998), 244.

но ојачавала и дограђивала како су припреме за предстојећи рат постајале све интензивније, османски систем градње фортификационих објеката са карактеристичним високим бедемима је био превазиђен, застарио, а они су одбијали да уведу у примјену савременији облик градње утврђења са ниским и пространијим бедемима.⁴⁶ Управо због тога се само утврђење показало веома лако метом за аустријске топовске нападе.

Већ 21. маја 1788. славонска војна команда је извијестила да су на подручју „Турске Градишке“ уочени радови на обнови тврђаве. Том приликом дошло је до размјене ватре. Аустријске снаге су успјеле пуцњевима из сачмарица да растјерају раднике који су радили на утврђивању.⁴⁷ Међутим, каснији извјештаји *Винер Цајтунга* само су додатно потврдили интензивне радове на утврђивању градишке тврђаве, као и ширег подручја око града. Број трупа у самом утврђењу и непосредној околини је према аустријским сазнањима нарастао на чак 3.000. Напетост на овом подручју је постајала све већа. Погранични сукоби мањих размјера сваког тренутка могли су прерасти у веће. Сама пловидба Савом је била угрожена. Тако је већ 29. маја 1788. године дошло до оружаног напада турских војника “скривених у жбуњи” на четири велика аустријска брода и четири корабље.⁴⁸ Том приликом нападачи су успјели да преотму корабље, јер је у размјени ватре убијен крманош, па су их Аустријанци предали. Славонске снаге су затим реаговале топовском паљбом, након које су Турци се разбјежали оставивши корабље.⁴⁹

Ситуација није била мирна ни око Дубице. Забиљежено је да се 23. јуна око подне појавило „200 Турака на коњима“. Будући да је било сушно љето они су успјели прегазити ријеку Уну и приближити се логору

⁴⁶ J. Kljajić, „Stara Gradiška u 18. stoljeću“, 72; I. Salopek Bogavčić, „Prilog istraživanju događanja...“, 170.

⁴⁷ *Wiener Zeitung*, Fünf und zwanzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 45, 4. Junii 1788.

⁴⁸ Корабља или кораб је општесловенски назив за брод, а у ужем смислу то је назив за неке врсте чамаца, већином ријечних или језерских. У Славонији се овај назив често употребљавао за моноксиле, равног дна и облих бокова, који су били издубљени од једног дебла. <https://enciklopedija.hr/clanak/korablja> приступљено 24.4.2024.

⁴⁹ *Wiener Zeitung*, Sieben und zwanzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 47, 11. Junii 1788.

у Церовљанима. Аустријанци, по сопственом признању, нису на вријеме примјетили ово помјерање непријатеља, јер је шума која је расла уз обалу пружила заклон турским снагама, и они су успјели чак и запалити чардак у близини логора. Онда су их Аустријанци сузбили топовима и натјерали у шуму у којој су се крили неколико сати, да би се увече потпуно повукли.⁵⁰ Три дана касније око 10 часова ујутро уочено је око 1.000 турских коњаника у дубичком логору. Том приликом *Винер Цајтунг* је изразио увјерење да је ово демонстративно окупљање било везано за долазак Агирбозлу Ебу Бекир-паше⁵¹ из Травника у Дубицу.⁵²

Аустријској страни су стизали обавјештајни подаци о кретању и распореду снага Босанског ејалета и на другим дијеловима дугога пограничја. Тако је мајор Гвоздановић⁵³ из славонског граничарског пука почетком јула 1788. године добио вијест, а *Винер Цајтунг* пренио, да су се турске снаге концентрисале у селу Мачковац и да одатле планирају кренути у напад на аустријску војску. Ове вијести нагнале су га да организује превентивни напад. Дио аустријских снага је и прешао Саву и скрио се у шуми између Бербира и Мачковца. Дошло је до сукоба у којем је 55 Турака погинуло.⁵⁴ Наравно, било је покушаја и са супротне стране да се изврши препад на хабзбуршке положаје у градишком подручју. Тако новине преносе извјештај да су Турци 9. јула покушали да се код чардака Густица пребаце на лијеву обалу Саве у близини саме тврђаве, али су сузбијени.⁵⁵

⁵⁰ *Wiener Zeitung*, Drei und dreißigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 54, 5. Julii 1788.

⁵¹ Агирбозлу Ебу Бекир-паша (јануар 1788–април/мај 1789). Е. Корић, „Bosanko pograničje...“, 224.

⁵² *Wiener Zeitung*, Vier und dreißigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 55, 9. Julii 1788.

⁵³ Петар Вито (Вид) Гвоздановић (Petar Vito Gvozdanić (Quosdanovich) (1738–1802) је био барон и војсковођа. Од 1783. био је у рангу фелдмаршала-лајтнанта. За заслуге у рату против Османског царства 6. октобра 1788. године добио је чин генерал-мајора. Пензионисан је 1797. године. А. Schmidt-Brentano, *Kaiserliche und k. k. Generale*, 38.

⁵⁴ *Wiener Zeitung*, Sechs und dreißigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 57, 16. Julii 1788.

⁵⁵ *Wiener Zeitung*, Neun und dreißigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 60, 26. Julii 1788.

Поред великог броја обавјештајних информација у *Винер Цајтунгу* су веома ријетке вијести о локалном становништву, оне се углавном јављају узгредно и нису у средишту извјештавања. Тако је током јула 1788. године из хабзбуршког логора код Церовљана примјећено да је са друге стране ријеке Уне у току довоз пожњевеног жита из села у Поуњу. Изражена је забринутост да недостаје „радних руку“ за обављање тако замашног посла, јер се „велики број поданика иселио“. Наведен је примјер сељана из села Струга који су пребјегли преко Уне, али су 17. јула покушали да се врате у село да би пребацили своју љетину. Међутим, упали су у „засједу 150 Турака на коњима“ који су запалили гомиле пшенице и јечма и чак покушали да пређу ријеку Уну, будући да је због сушног времена то било могуће. Аустријске снаге су успјеле да их потисну.⁵⁶ Борба око љетине могла би се објаснити угроженим системом снабдијевања, као и страхом да ће због смањења броја поданика усљед миграција, ситуација бити још и тежа. Дешавало се да уколико војници нису могли да дођу до љетине, настојали су да макар спријече да је се докопа супротна страна. Тако је крајем јула исте 1788. године забиљежена група од 150 Турака, који су дошли до Новог „на мјесто гдје се Сана улива у Уну“ и ту пожњевену и скупљену пшеницу запалили.⁵⁷

Већ почетком августа 1788. године преко извјештаја *Винер Цајтунга* примјећено је концентрисање додатних снага око дубичке тврђаве и то са обје стране. Истовремено, пратиле су се и вијести које су говориле о положају и кретању пашине војске. Када се сазнало да паша креће са војском из Бање Луке у правцу Дубице или Новог, од 1. до 6. августа изведена је диверзантска акција на подручју Свињара, Повелича и Штапара којом приликом су попаљени тамошњи чардаци и уништени чамци. Акцију је предводио командант Гвоздановић из градишког граничарског пука.⁵⁸

⁵⁶ *Wiener Zeitung*, Vierzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 61, 30. Julii 1788. Пребјези су покушавали да прикупре сагорјелу љетину. У истом броју је забиљежено да је 18. јула генерала Лихтенштајн због болести пребачен у Петрињу и да је команду преузео генерал де Винс.

⁵⁷ *Wiener Zeitung*, Drei und vierzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 64, 9. August 1788

⁵⁸ *Wiener Zeitung*, Sieben und vierzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 68, 23. August 1788.

Успјех овог подухвата огледа се у томе што је извршено барем привремено одвраћање пашине пажње од Дубице и Новог. Тиме је хабзбуршка страна добила већу слободу дјеловања на том дијелу фронта.

Из извјештаја се види да је 9. август 1788. године одређен за дан напада на дубичку тврђаву. Хабзбуршке јединице су започеле борбу која је трајала „до вечери“. Акција је окарактерисана као изузетно успјешна, а сама „Турска Дубица“ је описана „као гомила камења“ након топовске канонаде. Да би се додатно угрозио положај бранилаца дубичке тврђаве већ 12. августа покренут је напад на Нови којом приликом су „запаљене куће у горњем подграђу“. Тврђавска посада се бранила топовском канонадом и паљбом из малокалибарског личног оружја. Као дио стратегије уништана и паљена су села и насеобине у широј околини тврђаве. *Винер Цајтунг* помиње паљевину у мјесту Видорија, којом приликом су уништена и три млина на ријеци Сани. Акцијом је командовао генерал Хилер. С друге стране, дубичка тврђава је одолијевала нападу, тако је 17. августа према *Винер Цајтунгу* у нападу „убијено 20 Турака“, али и Хабзбурговци су на својој страни избројали „око 100 убијених и рањених“. Да би се ослабила одбрана дубичке тврђаве извршени су напади на Тржац, Изачић и Кладушу. Овом приликом су, како новине извјештавају, вршене паљевине и заплијењено је 50 товара сијена, а код Тржца је „30 непријатеља на мјесту остало мртво“. *Винер Цајтунг* је пренио да су се у логору „Турске Дубице“ окупиле велике снаге „травничкога паше и других бегова“. Они су током ноћи 19/20. августа 1788. године покушали напад, али су били сузбијени. Међу учесницима битке примјећене су и особе у црвеним униформама, за које се претпоставља да су тјелохранитељи самог травничког паше, па се сматрало да је и он учествовао у нападу.⁵⁹

⁵⁹ *Wiener Zeitung*, Fünf und vierzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 66, 16. August 1788; *Wiener Zeitung*, Acht und vierzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 69, 27. August 1788; *Wiener Zeitung*, Neun und vierzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 70, 30. August 1788.

Велика промјена на терену наступила је 18. августа 1788. године доласком фелдмаршала барона Гидеона Лаудона,⁶⁰ који је већ сљедећи дан преузео команду. Лаудонов долазак на дубичко ратиште само је интензивирао нападе на саму тврђаву. Гранатирања која су отпочела од поднева 23. и трајала до ранојутарњих часова 24. августа ослабила су одбрану, и изазвала пожар, којом приликом је велики дио града потпуно изгорио. Аустријске снаге су успјеле прићи на свега десет корака од тврђавских зидова. Ујутро 26. августа тврђавска посада је понудила капитулацију и иста је прихваћена. Официрима је дозвољено да задрже лично наоружање, док је остатак гарнизона након предаје оружја заробљен. Према условима предаје жене и дјеца су послани у Козарац. Заробљена су, између осталих, два бега, 18 ага, 24 бајрактера. Све укупно 414 људи.⁶¹ Заробљена посада је послана у Сегедин.⁶²

Након пада Дубице генерал Лаудон је настојао да искористи стратешку предност и настави са освајањем пограничних утврђења. Будући да се главнина војске травничкога паше концентрисала око Козарца, Лаудон је сматрао да је могуће угрозити положаје у Бербиру. С тим у вези, наредио је топовску паљбу на тврђаву. Истовремено започета градња понтонског моста преко Саве привођена је крају. Преко новог моста, 1. септембра 1788. године упутио је пуковника Гвоздановића са четири пјешадијске дивизије и 150 људи „Босанског фрајкора“ преко Саве. Они су након осмосатног марша дошли „у позадину турског логора“ и напали га. Према *Винер Цајтунгу* бербирски логор је тада бранило 600–700 коњаника. У бици која

⁶⁰ Гидеон Ернст Лудон (Gideon Ernst Laudon) (1717–1791) је потицао из војничке породице која је имала шкотске коријене. У периоду од 1732. до 1741. године Гидеон је био припадник руске војске и учествовао је у два значајна рата рату оном за пољску баштину и руско османском. Од 1742. ратује на страни Хабзбуршке монархије. Учествовао је у Седмогодишњем рату у току којег је добио чин генерала, а 1759. је постао барон. Унапријеђен је 1778. године у чин фелдмаршала. У рату против Османског царства (1788–1791) освојио је: Дрежњик, Дубицу, Нови, Бербир, Београд и Смедерево. Почетком 1790. преузео је заповједништво над војском на граници са Пруском. Преминуо је сљедеће године. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/laudon-gideon-ernst> приступљено 24.5.2024.

⁶¹ *Wiener Zeitung*, Ein und fünfzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 72, 6. September 1788. Аустријанци изгубили 26 војника и 2 штабна официра.

⁶² Е. Korić, „Bosansko pograničje...“, 228.

се развила „погинуло је 50 Турака“, а међу њима и „паша Шаранлија“. Аустријанци су тако остварили и стратешку предност, јер је травнички паша био принуђен да подијели своју војску очекујући напад са више страна. Он сам се са главнином снага повукао према Бањој Луци.⁶³

Не губећи вријеме генерал Лаудон је почетком септембра 1788. године упутио главнину снага на челу са генерал-мајором Клебеком под Нови.⁶⁴ Већ се 12. и 13. септембра почело са гранатирањем новске тврђаве. Јужни и западни бастioni су гађани топовима и хаубицама. Под силином разорних напада тврђава се није могла одржати. Морал бранилаца је био у паду. Томе свједочи и податак да се 17. септембра из Новог предало 75 војника, један ага и два официра. Иако су према писању *Винер Цајтунг* постојале назнаке да комплетна посада пристане на предају, напосљетку до исте у том тренутку није дошло. Самом опсадом и свим операцијама везаним за исту командовао је генерал Лаудон. Нарочито су пожртвоване биле инжињеријске јединице. Аустријске снаге су журиле да остваре сва неопходна укопавања, позиционирања топова и да уруше тврђаву да би си олакшале пробој. Уходе су јављале, а *Винер Цајтунг* у неколико наврата пренио, да се османска војска окупља код Благаја (данас Благај Јапра, прим. аут.). Хабзбурговци нису могли прозријети намјере те војске, али само њено присуство уносило је немир. Почињала је трка с временом, како су се метеоролошке прилике погоршавале. Јесење вријеме и обилне кише одлагале су датум пробоја. Коначно, 3. октобра 1788. генерал Лаудон је наредио општи напад. Топовска паљба Хабзбурговаца наносила је велику штету тврђави и тиме опсађене излагала погибелји. Изнурена, посада је затражила предају. Једини услов који су истакли је да им жене и дјеца буду послани у Приједор, на што су Хабзбурговци пристали.⁶⁵

⁶³ *Wiener Zeitung*, Drei und fünfzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 74, 13. September 1788.

⁶⁴ *Wiener Zeitung*, Sechs und fünfzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 77, 24. September 1788.

⁶⁵ На списку за евакуацију у Приједор се нашло 1490 особа, од чега 663 жене, 419 дјечака и 408 дјевојчица. *Wiener Zeitung*, Zwei und sechzigste besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 83, 15. Oktober 1788.

Заробљено је 600 војника међу којима 100 рањеника, међу заробљеницима нашли су се дувањски и новски паша, неколико ага и других официра, док је у тврђави заплијењено 40 топова различитог калибра, нешто муниције и жита.⁶⁶ Освајање новске тврђаве је позитивно утицало на морал хабзбуршке војске. Показало се да стратешка акција постепеног опкољавања тврђаве путем укопавања даје добре резултате. Опробана тактика биће примијењена и приликом опсаде бербирске тврђаве.

Спремајући се за заузимање Бербира генерал Лаудон је главни штаб пребацио у Стару Градишку. Будући да је наступило зимско вријеме, ратне операције су паузиране, али су то хабзбуршке снаге искористиле да би извиђале терен и прикупљале информације од ухода. Тако је примјећено довлачење нових трупа у утврђење, а потврђено им је да се паша са 3.000 војника налази код Приједора.⁶⁷

У извјештајима *Винер Цајтунга* из тог времена наилазимо на вијест да су се за отклањање мањих пријетњи Хабзбурговци користили фрајкорима. Том приликом поменут је харамбаша Новак који је са својом четом послан да уништи двије непријатељске барже на Сави, код Драгаљевца (близу Бијељине). Задатак је без губитака обавио и „барже у пепео претворио“. Хабзбурговци су користили фрајкоре Петрице Рендулића приликом напада око Цетина да уносе немир у то подручје. Наравно, једна од узгредних дјелатности ових јединица била је и пљачка нападнутих подручја. Пљачком, првенствено за војне интересе, су се бавиле и редовне јединице. Тако је пуковник гроф Пејачевић напао подручје око тврђаве Подзвизд и том приликом како је *Винер Цајтунг* с усхићењем извјестио „донио знатну залиху сијена на нашу територију“.⁶⁸

⁶⁶ *Wiener Zeitung*, Acht und fünfzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 79, 1. Oktober 1788; *Wiener Zeitung*, Sechzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 81, 8. Oktober 1788; *Wiener Zeitung*, Ein und sechzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 82, 11. Oktober 1788,

⁶⁷ *Wiener Zeitung*, Neun und sechzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 90, 8. November 1788.

⁶⁸ *Wiener Zeitung*, Siebenzigste besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 91, 12. November 1788.

Са наступањем повољних временских прилика погранични сукоби су настављени и у идућој години. Генерал Лаудон је послао извјештај да је 22. маја 1789. године уочено „16.000 непријатељских војника око Унца и Грахова“. Сматрао је да им је намјера да преко Тронеђе (Triplex Confinium) нападну Лику. Дио ових снага, у јачини од 6.000 војника је извршио препад на аустријске предстраже на позицији Горњег Грахова, које су их зауставиле, спалиле турско село Унац и све у околини опустошили. То је подстакло становништво које се са својом стоком преселило у подручје под контролом Личке регименте. Друге двије колоне су напале положаје код Очигрија и Дабине Стране. Према процјени генерала Валиша Хабзбурговци су том приликом изгубили 200–300 људи, а касније *Винер Цајтунг* преноси значајан податак о 224 погинула, нестала и заробљена.⁶⁹

Напади османске војске настављени су и средином идућег мјесеца. Тада је њих 8.000 са четири топа извршило напад на аустријску предстражу у Јеловцу. Иначе у том мјесту је било сједиште фрајкорских јединица, па *Винер Цајтунг* свједочи да су се нападу одупрли и „хришћани наоружани мотикама“. Доласком додатних аустријских снага нападачи су отјерани.⁷⁰

Припреме за опсаду и заузеће Бербира бивале су све интензивније. Знало се, према обавјештајним информацијама да је тврђава била опасана јарком који је био повезан с ријеком Савом, толико широким да би се у њега могле смјестити лађе. Из тврђаве су водила двоја врата, Бањалучка и Жељезна. Јужно од утврђења била је густа шума.⁷¹

Већ 24. јуна 1789. године пукови и батаљони намијењени за напад су прешли у Стару Градишку. Правац дјеловања одредиле су вијести које су говориле да се снаге ејалета намјеравају улогорити у подручју ријеке Врбашке. Да би то предухитрио генерал Лаудон је наредио градњу моста

⁶⁹ *Wiener Zeitung*, Neunte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 44, 3. Junius 1789; *Wiener Zeitung*, Zehnte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 46, 10. Junius 1789. Аустријска страна је процењивала да у непријатељском табору има 600 погинулих и 150 рањених; Глигор Станојевић тврди да су османске снаге из освете око Грахова уништили седам села, око Унца девет, а на другој територији још једанаест. Г. Станојевић, „Млетачке и дубровачке вијести...“, 227–228.

⁷⁰ *Wiener Zeitung*, Eilfte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 57, 27. Junius 1789.

⁷¹ I. Salopek Bogavčić, „Prilog istraživanju događanja...“, 170.

преко Саве, који је у току ноћи 22/23. јуна завршен. У зору 23. јуна почело је гранатирање из правца Старе Градишке. У међувремену извршено је извиђање од десне обале Саве до ријеке Врбашке, па је након гранатирања седам дивизија из Градишке и Бродске регименте са осам топова распоређено од лијеве обале Саве до Врбашке и од лијеве обале Врбашке до ушћа. На том подручју је ангажовано 4.000 људи из регименте као и 370 поданика, од којих је 2.000 задужено да би утврдили линију и подигли четири редута,⁷² а осталих 1.950 да поставе молове на лијеву обалу Врбашке и још 50 људи за уређење пристаништа на десној обали Саве. Такође додатна утврђивања вршена су и на аустријској тврђави са лијеве обале Саве. О размјерама тих фортификационих радова свједочи чињеница да је 800 људи и ту било ангажовано. До поподнева 24. јула 1789. године мост преко Врбашке је завршен, а затим је 400 људи упуслено на градњи обостраног мостовског (ријечног) шанца. Иако се из тврђаве пуцало на раднике према писању *Винер Цајтунга* они нису претрпјели значајније губитке, нити су радови прекинути. Обавјештајни подаци су говорили да се у околним шумама налазе одреди од 30–40 непријатељских војника који у том тренутку нису представљали велику пријетњу. Опсадни радови су настављани. На Врбашкој су се правила два моста, као и брана. Иначе у свим припремним радовима кориштено је и локално становништво (*Landleute*). Тако је приликом ушанчавања код Врбашке код каменог моста и прије подизања редута ангажовано око 400 људи да очисти терен од дрвећа и шибља. Током тог цијелог времена гранатирање, нарочито од 29. јула, било је свакодневно. У једној од акција, из једне од батерија, бачена је запаљива смјеса која је изазвала пожар у Бербиру који је бјеснио цијеле ноћи. Запаљиве гранате су бацане и 1. јула.⁷³

Обавјештајни подаци који су стизали у аустријски логор говорили су да је у близини опкољене тврђаве Бербир, у густој шуми, непријатељ имао

⁷² Редут (fr. redoute, lat. reductus) је мало, са свих страна опасно пољско утврђење. Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза* (Београд: Просвета, 1996/97), 761.

⁷³ *Wiener Zeitung*, Zwölfte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 52, 1. Julius 1789; *Wiener Zeitung*, Dreizehnte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 53, 5. Julius 1789; *Wiener Zeitung*, Vierzehnte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 55, 11. Julius 1789.

корпус од 5.000 људи. Корпус није улазио у битку, јер је био у ишчекивању паше из Травника, који је према аустријским вијестима стизао са појачањем од 4.000 људи. Сумње да се нешто дешава у бербирској тврђави потврђене су увече 5. јула када су из утврђења испале три топовска пуцња. Уходе су донијеле вијест да је у град стигао један паша са одредом Арбанаса као помоћ опсађенима.⁷⁴ Ријеч је била о Махмуд-паши Бушатлији коме је чак обећано да ће му бити “опроштени ранији гријеси” уколико се одазове позиву за мобилизацију и поведе 10–15.000 војника. Међутим, мисија Махмуд-паше се завршила потпуним неуспјехом, јер се он брзо повукао ка Сарајеву. Његова војска се осипала, стога је одлучио да се врати у Скадар.⁷⁵

Долазак Махмуд-паше скренуо је пажњу Аустријанцима на пропусте приликом опсаде, јер опсађени у Бербиру су могли излазити из тврђаве углавном кријући се иза „густих стабала воћа“ које се налазило око Бањалучке капије. У ноћи 8/9. јула 1789. године командант Маловић, из главног генералштаба, предузео је са 48 столара, под покрићем градишких стријелаца, напад на предров код Бањалучке капије и успио је цијелу област од стабала очистити. Ујутро 9. јула је примјећено појачано излажење непријатеља из тврђаве, да би се до поподнева оно интензивирало изласцима и на отворену цесту. То је подстакло увјерење да је посада одлучила да напусти тврђаву да би избјегла потпуно опкољавање. Изабрано је шест добровољаца који су упућени на Бањалучку капију да тамошње оближње колибе запале. Када није дошло до реакције на паљевину, онда је још 20 добровољаца упућено у саму тврђаву. Ушавши, затекли су је празну.⁷⁶ Заузимање Бербира је био посљедњи хабзбуршки тријумф у 1789. години. Монархија је у току двогодишњег мукотрпног ратовања успјела да овлада најважнијим утврдама сјеверног пограничја Босанског ејалета. У том тренутку чинило се да Хабзбурговци на том подручју поново оживљавају тековине давног Пожаревачког мира (1718).

⁷⁴ *Wiener Zeitung*, Fünfzehnte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 56, 15. Julius 1789.

⁷⁵ Е. Корић, „Bosanko pograničje...“, 231–232; Г. Станојевић, „Млетачке и дубровачке вијести...“, 228;

⁷⁶ *Wiener Zeitung*, Sechzehnte besondere Beylage zur Wiener-Zeitung, Nro. 57, 18. Julius 1789.

Задњи окршај у оквиру Дубичког рата било је заузимање тврђаве Цетин. Генерал де Винс је од краја јуна 1790. године предводио опсежне акције укопавања аустријских снага око утврђења. Према обиму изведених радова дало се наслутити да је у плану дужа опсада. Иако су уочене, османске снаге, у јачини од 2.000 људи ипак нису почињале напад и повукле су се до Кладуше. Почетком јула извидница је јавила да је њихов број нарастао на 6.000. Тврђава је почев од 12. јула упорно бомбардована без обзира на кишно вријеме. Посада је чак и лишена воде. У таквим условима отпор опсади се није могао дуго одржати. Већ 20. јула 1790. године тврђава Цетин је заузета.⁷⁷

Током 1790. године дошло је до усложњавања међународних односа. Хабзбуршка монархија је након смрти Јосифа II, добила новог владара. Пруска је све више постајала пријетња за хабзбуршке интересе, нарочито од приближавања Османском царству, које је под новим султаном Селимом III (1789–1807) заузело нови курс. Стога је цар Леополд II (1790–1792) 27. јула 1790. године конвенцијом у Рајхенбаху пристао да закључи мир са Османским царством.⁷⁸

Вишемјесечно примирје је коначно прерасло у мир тек сљедеће године. Мировни споразум је потписан 4. августа 1791. године у Свиштову.⁷⁹ Када је ријеч о пограничју с Босанским ејалетом Хабзбуршка монархија је морала Османском царству вратити Бербир, Дубицу и Нови.⁸⁰ Тако се рат у који је Монархија невољко ушла, претворио у њен потпуни пораз за преговарачким столом.

⁷⁷ *Wiener Zeitung*, Sechszehnte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 57, 18. Julius 1790; *Wiener Zeitung*, Siebenzehnte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 59, 24. Julius 1790; *Wiener Zeitung*, Achtzehnte besondere Beilage zur Wiener-Zeitung, Nro. 64, 11. August 1790.

⁷⁸ Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire 1526–1918* (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1980), 167–168; Matthew S. Anderson, *The Eastern Question 1774–1923. A Study in International Relations* (London, Melbourne, Toronto, New York: Mac-Milan. St. Martin's Press, 1966), 16.

⁷⁹ Робер Мантран, „Почеци Источног питања (1774–1839)“, у: *Историја Османског царства* (Београд: Clio, 2002), 514.

⁸⁰ I. Salopek Vogavčić, „Prilog istraživanju događanja...“, 186; Хабзбурговци су на подручју Хрватске добили градове Двор на Уни, Дрежник. Цетин. Петрово Село, Лапаци и Срб. Када је ријеч о разграничењу долазило је до одуговлачења са провођењем споразума. Тако су Аустријанци тек 1797. године напустили Бербир. G. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788–1812*, 166, 172, 176–178.

Лист *Винер Цајтунг* је извјештавајући о Дубичком рату (1788–1791) понудио обиље података о припреми, току и вођењу ратних операција, нарочито на простору Дубице, Новог и Бербира. Редовно је објављивао и обавјештајне податке до којих се долазило извиђањем или посредством ухода. Нисмо могли утврдити да ли је османска страна знала за јавно пласирање ових информација. Лист је, додуше у ријетким приликама, писао и о животу османских поданика на немирном ратном простору, помињао њихове миграција, и указивао на њихову употребљивост у добровољачким јединицама-фрајкорима. *Винер Цајтунг* је преко својих извјештаја пружио једну сасвим нову слику рата и као таквог приближио га широј публици.

Литература

- Aksan, Virginia H., *Ottoman Wars 1700–1870: An Empire Besieged* (Abingdon-New York: Routledge Taylor&Francis Group, 2013).
- Anderson, Matthew S., *The Eastern Question 1774–1923. A Study in International Relations* (London, Melbourne, Toronto, New York: MacMilan. St. Martin's Press, 1966).
- Вујаклија, Милан, *Лексикон страних речи и израза* (Београд: Просвета, 1996/97).
- Гавриловић, Славко, *Прилог за историју трговине и миграције Балкан–Подунавље XVIII и XIX столећа*, ур. Виктор Новак (Београд: САНУ, 1969).
- Гавриловић, Славко, „Ка Српској револуцији“, у: *Историја српског народа IV 1* (Београд: СКЗ, 1994), 351–431.
- Kann, Robert A., *A History of the Habsburg Empire 1526–1918* (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1980).
- Kljajić, Josip, „Stara Gradiška u 18. stoljeću“, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, Vol. 46, No. 1(2003), 59–83.
- Korić, Elma, „Bosansko pograničje u vrijeme Dubičkog rata 1788–1791“, *POF*, 65 (2016), 213–237.
- Kreševljaković, Hamdija, Kapidžić, Hamdija, *Vojno-geografski opis Bosne pred Dubički rat od 1785. godine* (Sarajevo: Naučno društvo NR BiH, 1957).

- Мантран, Робер, „Почеци Источног питања (1774–1839)“, у: *Историја Османског царства* (Београд: Clio, 2002).
- Olechowski, Thomas, *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918. Ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte* (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2004).
- Salopek Bogavčić, Iva, „Prilog istraživanju događanja na gradiškom području tijekom rata 1788.–1791.“, *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Vol. 7, No. 1 (2007), 161–201.
- Schmidt-Brentano, Antonio, *Kaiserliche und k. k. Generale* (Wien: Öestereischisches Staatsarchiv, 2006).
- Станојевић, Глигор, „Млетачке и дубровачке вијести о аустријско-турским ратовима у XVIII вијеку“, *Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине*, XVII (1969), 209–230.
- Таубе, Фридрих Вилхелм фон, *Историјски и географски опис Краљевине Славоније и Војводства Срема како с обзиром на њихове природне особине тако и на њихово садашње устројство и ново уређење у црквеним, грађанским и војним стварима* (превео Бошко Петровић) (Нови Сад: Матица српска, 1998).
- Šljivo, Galib, *Bosna i Hercegovina 1788–1812* (Banjaluka: Institut za istoriju, 1992).

Штампа

У раду кориштени дигитализовани примјерци листа *Винер Цајтунг* су доступни на сајту Аустријске националне библиотеке (Österreichische Nationalbibliothek) <https://www.onb.ac.at/>

Литература с интернета

- <https://www.derstandard.at/story/3000000176862/das-ist-die-letzte-wiener-zeitung> приступљено 16.4.2024
- <https://www.enciklopedija.hr/clanak/lacy-franz-moritz> приступљено 24.5.2024.
- <https://www.enciklopedija.hr/clanak/peharnik-hotkowich-daniel> приступљено 24. 5. 2024.
- <https://enciklopedija.hr/clanak/knezevic-vinko> приступљено 24.5.2024.
- <https://enciklopedija.hr/clanak/korablja> приступљено 24.4.2024.

<https://www.enciklopedija.hr/clanak/laudon-gideon-ernst> приступљено 24.5.2024.

Franjo Stojić, „Vojno–strateška analiza rata protiv Turaka od 1787. do 1791. u spjevu Bazilija (Blaža) Vošnjaka“ (Докторска дисертација, Свеучилиште у Загребу, Факултет хрватских студија, 2014), 14. Vojno-strateška analiza rata protiv Turaka od 1787. do 1791. u spjevu Bazilija (Blaža) Vošnjaka | Nacionalni repozitorij disertacija i znanstvenih magistarskih radova (nsk.hr) приступљено 16.7.2024.

Чубриловић, Васо, „Босански фрајкори у аустриско–турском рату 1788–1791, Браство, XXVII (1933), 102–131. Периодика → Браство (nb.rs) приступљено 16.7.2024.

Stojanka Lužija

WIENER ZEITUNG ON THE DUBICA WAR

Summary: *The newspaper Wiener Zeitung, reporting on the Dubica War, offered a wealth of information on the preparation, course and conduct of war operations. Although the premise was to show his readers the supremacy of the Habsburg army, he still did not hesitate to show its defeats, sometimes very vividly. Wiener Zeitung's reports also contain intelligence data obtained through reconnaissance or surveillance. Although the war actions had priority, the paper also brought important data about the Christian population in the borderland. He drew attention to the difficult position of Ottoman subjects and their migration to Austrian territory. Wiener Zeitung, writing about the Dubica War, mentioned the Freikors on several occasions and emphasized their courage and dexterity.*

He provided a completely new image of war and as such brought it closer to a wider audience. War reports were no longer reserved for closed, political cabinet (circles) and became available to the masses.

Key words: *Wiener Zeitung, Bosnian Eyalet, Ottoman Empire, Habsburg Monarchy, Dubica War.*